

Världen på Kulturen

En lärarhandledning

Kulturen 2016

Mattias Larsson

INNEHÅLLFÖRTECKNING

Världen på Kulturen – en lärarhandledning

Inledning

Om Världen på Kulturen 1

Dolda berättelser 2

✓ Kulturmöten i handels namn: *de ostindiska kompanierna och Sidenvägen* 3

✓ Kulturmöten i missionens namn: *jesuiter i Kina* 6

✓ Kulturmöten i vetenskapens namn: *det arabiska vetenskapsarvet* 9

✓ Kulturmöten i expeditionens namn: *Kawâdja Abdallah i Arabien* 12

Dolda berättelser i korthet 15

Uppgift: Spåren av kulturmöten i dagens samhälle 17

Läroplanerna 18

Fördjupningslitteratur 18

Inledning

En av tankarna med denna lärarhandledning är att försöka ge eleverna en förståelse för föremål som bärare av historiska berättelser. Bärare av berättelser om dig och mig, våra nära och kära, våra grannar och om dem vi aldrig mött. Stora och små berättelser om vårt samhälle och vårt gemensamma kulturarv. Ett skapat objekt – såsom keramikskålen – berättar oftast mycket mer än vad vi tror, och söker vi inte efter berättelsen så kan vi oftast inte förstå föremålet och dess hemligheter. Vilken fråga vi ställer, och till vem eller vad, spelar roll för svaret och resultatet vi får fram. Oavsett om mottagaren är ett föremål i en monter eller en av dina familjemedlemmar, så påverkar det svaret. Genom ett besök i *Världen på Kulturen* rör vi oss mellan det lokala och det regionala, men inte alltför sällan letar vi oss även ut i världshistorien och stöter på kulturmöten som varit helt avgörande för hur vi människor uppfattar världen och kulturarvet här hemma.

I dagens Sverige sker kulturmöten hela tiden. Det kan handla om mat, religion, politik, kläder, musik med mera. Kulturmöten behöver alltså inte innebära ett möte mellan två personer med olika nationaliteter. Mötet kan vara mellan vänster- och högerpolitiker eller mellan hårdrockare och hiphoppare. Ibland förstärker mötena de olika kulturerna och ibland skapar mötena nya kulturer. Kulturmötena har alltid funnits och inga kulturer står utan inflytande.

Vår förhoppning är att med hjälp av Kulturens keramiksamling och utställningen *Världen på Kulturen* lyfta fram historier – och låta eleverna lyfta fram historier – som kan kopplas till vår samtid. Därmed hoppas vi också på att ett besök i *Världen på Kulturen*, med eller utan Kulturens pedagoger, kan sätta denna vår samtid i perspektiv. Lärarhandledningen är inte tänkt som ett manus, utan snarare ett smörgåsbord av exempel på vilka föremål som kan studeras närmre och var berättelserna om dessa kan landa. Har du sett programmet *Världens museer* på SVT så är upplägget inte helt olikt deras "Museum Secrets".

Ni kommer i *Världen på Kulturen* att bekanta er med exempel på möten och utbyte av idéer, varor, tjänster med mera genom tiderna. Religiös mission, spridning av vetenskapliga idéer, global handel, statussökande med mera är inte "moderna" påfund. Även om de sett olika ut i olika tider, är kulturmöten något som varit en del av vår vardag och präglat vår bild av oss själva och av andra i alla tider.

Följ med på en resa där vi låter världens kulturer speglas i våra museiföremål. **Välkommen till Herrehuset och Världen på Kulturen!**

Sverige, Kina, Holland och Persien.

Svensktillverkad tallrik från Rörstrand. I tallriken möter vi kinesiskinspirerat måleri och holländsk fajans. Fajans uppfanns i sin tur i Persien. KM 18897

Om Världen på Kulturen

Utställningen *Världen på Kulturen* finns inrymd i Herrehuset, beläget mitt i friluftsmuseets park. I utställningen tar vi utgångspunkt i Kulturens keramiksamling, som är en av de största och mest betydande i Norden. Samlingen innehåller föremål från stora delar av världen och kan berätta om historiska händelser och om utbyte mellan kulturer. "Världskultursamlingarna" skapades i museets barndom just i syfte att visa hur Sverige hänger samman med de stora kulturerna i världen. Genom ett besök i utställningen hoppas vi kunna visa hur Sverige mottagit impulser från omvärlden, långt innan dagens globalisering; hur olika kulturmöten påverkat oss och att Sverige är en del av ett större sammanhang.

Främre Orienten har tidigt, via Mellanöstern och medelhavsområdet, påverkat den europeiska kulturen och oss i Norden. Längs Centralasiens sidenvägar, och senare genom de ostindiska kompaniernas handel över havet, färdades influenser och varor från Kina och Ostasien. Konstnärliga och vetenskapliga idéer, liksom religioner, har spridits genom dessa möten mellan människor. Idag när så många kan resa och själva ta del av andra kulturer direkt, påverkas vi också snabbare. Våra kulturarv befinner sig, nu som då, i en ständigt pågående förändring.

Var handeln med kryddor, te, ädla stenar siden och porslin verkligen värd alla dessa vedermödor, kan vi fråga oss. För att sätta sig in i berättelserna måste vi också lära känna de bakomliggande motiven. Här kommer vi därför berätta om drivkrafterna bakom resor till avlägsna länder, om nyfikenhet, kunskapstörst och ekonomisk förtjänst. Längtan efter ära och berömmelse har också lockat människor att ge sig ut på dessa fler år långa färder till okända områden. Tack för att ni vill göra oss sällskap när vi nu tillsammans ska försöka närma oss historiens, och förhoppningsvis också dagens, kulturmöten.

Herrehuset, mitt i friluftsmuseets park höjer sig och "blickar ut" över omvärlden.

Dolda berättelser

Vi kommer nu ta utgångspunkt i några av utställningens och samlingens föremål. I några fall kommer pedagogen att kunna prata om flera föremål, och i några fall om ett enskilt. I en av montrarna utspelar sig också en scen som med hjälp av keramiken berättar en historia. Berättelserna som vi valt att "landa i" är förslag. Om eleverna gör egna associationer, bör även dessa lyftas upp för diskussion. Pedagogen kan välja att arbeta med enskilda berättelser eller flera. Utgångspunkten för dessa *dolda berättelser* är att de på ett eller annat sätt bär på spår av kulturmöten – möten som påverkat kulturarven och våra föreställningar om världen.

Efter de fyra dolda berättelserna, finns en kort redogörelse för vad de historierna behandlar och vilka frågeställningar som kan föras upp för gemensam diskussion. Avslutningsvis finns också en uppgift där du som besökare genom en bildanalys ska försöka hitta spår av kulturmöten i dagens samhälle. Vi närmar oss dessa spår genom att först diskutera i mindre grupper och sedan tillsammans analysera några bilder av miljöer vi dagligen möter. I lärarhandledningen finns fyra bildexempel från centrala Lund. Det går givetvis precis lika bra att låta eleverna fotografera själva och sedan presentera de spår, eller "dolda berättelser", som de finner i bilderna. Försök att vara kreativa när ni diskuterar och gå igenom bilderna samtidigt som ni frågar er: *vad på bilderna bär spår av kulturmöten? Vad på bilderna kan sägas härstamma utanför Sverige? Varifrån i världen härstammar de? Vilka historiska händelser måste ha inträffat innan dessa företeelser och föremål kan dyka upp i Sverige?*

Men först ska vi alltså bekanta oss med några föremål och dolda berättelser i *Världen på Kulturen*.

Kulturmöten i handelns namn: de ostindiska kompanierna och Sidenvägen

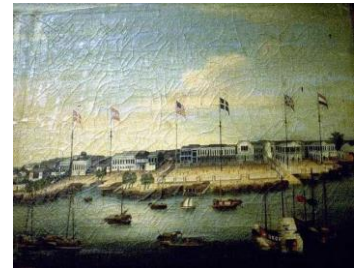
Monter: "Sidenvägen" (vån. 1), "Svenska Ostindiska Companiet" (vån. 2)

Tulpanställ. Tillverkat i Kina för den holländska marknaden. KM 27357.

Penselställ. Föreställande en trädgårdsklippa formad av vatten. Kinesiskt porslin, arabisk inskription (se text nedan), europeisk marknad. KM 29438.

Målning av de utländska fabrierna i Kanton (Guangzhou) 1780, där bland annat Sveriges flagga kan ses i mitten. Målningen finns att beskåda i utställningen. KM 22592.

En stor del av de föremål och varor som det funnits efterfrågan på har historiskt sett, liksom idag, inte varit möjliga att framställa eller utvinna i Europa. Efterfrågan på varor kan på så sätt sägas ha "tvingat fram" kulturmöten. Under lång tid var en av de stora gåtorna porslinet. I mer än tusen år var Kina ensam om kunskapen att tillverka porslin. Hemligheten bakom framställningen av denna produkt är en lera som heter kaolin. Konsten att framställa porslin blev inte känd i Europa förrän i början av 1700-talet. I Norden var Danmark först med produktionen, efter att kaolinlera påträffats på Bornholm. Kunskapen hölls dold och de som kände till tillvägagångssättet kallades för *arkanister*. Ibland kunde det hända att ett företags arkanister lyckades "rymma", varpå de kunde erbjuda sina tjänster till andra som var villiga att investera i en porslinsfabrik. Det skulle fortsatt dröja innan kunskapen betraktades som allmän.

Den enda möjligheten att sälja dyrbart porslin (eller andra dyrbarheter som te och sidentyg) till överklassen var därför att importera den. Det exporterande landet låg långväga från Europa; resorna var tvungna att gå till "Fjärran Östern". I Europa under 1500-talet var Portugal det land som importerade flest föremål från Asien och i första hand Kina. Mot slutet av århundradet skickades den första holländska expeditionen och kort därpå bildades *Nederländska Ostindiska Kompaniet*. Nu tog Holland över positionen som den ledande sjöfartsnationen öster om Godahoppsudden. Senare bildades *Brittiska Ostindiska Kompaniet* som i sin tur fick ett brittiskt monopol på all handel i det dåvarande Brittiska Indien. Trots att handeln nu kunde ske över havet, tog frakten betydligt längre tid än idag. Ibland försvann också resultatet under strapatser, trots stora upppoffringar. Många av de resande kom aldrig hem igen, medan andra blev rika och berömda.

Svenska Ostindiska Kompaniet bildades betydligt senare. Först 1731 registrerades det bolag som kom att handla med Asien – främst Kina – via Göteborg, och som hade rätt till all svensk handel och sjöfart öster om Godahoppsudden i Afrika. Mängder av skepp avseglade från Göteborg, varav det mest berömda idag har rekonstruerats och bär stadens namn *Götheborg*. Med på resorna fanns inte sällan vetenskapsmän, och bl.a. Carl von Linné skickade ut sina lärjungar på olika uppdrag genom *Svenska*

Ostindiska Companiet. Till Linné i Uppsala beställdes kinesiska böcker och skrifter om silkesodling och risplantering och andra sorters "märkligheter". Svenska Ostindiska Companiets verksamhet kom att förändra kulturuttrycken. I Sverige, liksom i många andra europeiska länder, slog "kineseriet" igenom och Kina kom att uppfattas som ett idealland. Porslinet och sidenet blev trendigt och spred sig så småningom även till de lägre samhällsklasserna. Trädgårdarna byggdes om och fick små dammsystem och pagoder (buddhistiska byggnadsverk). I fallet med pagoder i 1700-talets Sverige annamades alltså ett kinesiskt konstuttryck, som kinesiska konstnärer i sin tur tillskansat sig av buddhistiska munkar och handelsmän som vandrat längs Sidenvägen (och som vi talar mer om alldeles strax). Utan handeln hade både vetenskapsmän och missionärer haft betydligt svårare att ta sig fram. Givetvis har också nyfikenheten i sig också varit en viktig drivkraft bakom kulturmöten. I en av montrarna (det krossade porslinet på vån. 2) finner ni porslin som fanns med på ostindiefaren Götheborgs resor.

De ostindiska kompanierna tilläts av de kinesiska kejsarna att endast lägga till i en stad; Kanton (idag Guangzhou). En stad som befann sig på tryggt avstånd från Peking. Endast ett begränsat antal kinesiska handelsmän fick här förmedla handeln med européerna. Genom handeln mötes olika kulturer i Kanton och en smältdegel av kulturer bildades. Staden innehöll bl.a. kyrkor, moskéer och buddhistkloster – trots att statsreligionen i Kina var konfucianism (som vi talar mer om i nästa berättelse). Kinas första kontakt med Islam dateras till 650-talet då profeten Muhammeds farbror kom till kejsare Gaozongs hov som sändebud. Därefter byggde kejsaren den första kinesiska moskén i just Kanton. Staden hade alltså länge präglats av kulturmöten. På vån. 2 finner ni en målning föreställande hamnen i Kanton.

Men visst bedrevs handel med Ostasien även innan de ostindiska kompaniernas tid? Jovisst. Långt innan kontakten med kineserna togs sjövägen, gick handeln via Sidenvägen över Centralasien. Systemet kan ses som en trepartshandel mellan kinesiska/östasiatiska, arabiska och europeiska köpmän. Kulturmötena som satt sitt avtryck i konstuttrycken är tydliga, och avspeglas bl.a. i keramiken. Det var längs Sidenvägen som buddhismen vandrade från Indien till Kina och ett stort utbyte av religion, teknik, stil och kunskap skedde vid mötet mellan "Öst" och "Väst". Samtidigt kan det sägas ha skett många fler kulturmöten än de mellan kineser, araber och européer. Resan längs Sidenvägen tog ett flertal år och väldigt få handelsmän transporterade varor hela sträckan. Vanligtvis köptes en last för att, efter att ha transporterat den en bit, sälja den vidare. Därefter köptes nya varor som transporterades hem. Få européer nådde Kina längs Sidenvägen, och lika få kineser nådde Europa. Den vanligaste formen av kulturmöte var alltså antagligen mellan människor som exporterade och sålde det producerande landets varor.

Hästar, kameler, dromedarer, laster och handelsmän var en vardaglig syn i de centralasiatiska oaserna längs med handelsvägarna som bildade Sidenvägen. Om detta berättar montern på vån. 1. Tangdynastins gravgoods avbildar livet utmed vägen och gör tidens handelskaravaner och kamelskötare synliga för oss. Tänk vilken otrolig inverkan porslinet har haft och vilka möten människor och kulturer emellan som det skapat. I och med Kinas "monopol" – i det att landet var ensamt om kunskaperna – så skapades en så attraktiv handelsvara att den placerade Kina mitt i världen. Porslinet utvecklade handeln, inte bara med Västasien och Främre Orienten, utan också med övriga Asien och så småningom även med Europa. Innan de ostindiska kompaniernas tid skapade produkterna dessutom kulturmöten mellan

arabiska och europeiska köpmän – och porslinet i Europa blev färgat av de arabiska kundernas tycke och smak. Så är t.ex. fallet med det blåvita porslinet, som så många av oss förknippar med Kina. I ytterligare en monter på våren. 1 finner ni ett föremål, producerat för den holländska marknaden, där det är tydligt att produkten utformats utifrån det importerade landets önskan. *Kan ni hitta föremålet?* Det är ett holländskt tulpanställ i porslin med blåvit glasyr – som i sin tur är en effekt av den persiska marknadens efterfrågan på föremål med blå kobolffärg. Det finns dessutom ett kinesiskt porslinsföremål, även det producerat för en europeisk marknad, med tydliga spår av trepartshandeln mellan kinesiska, arabiska och europeiska köpmän. Det är keramikföremålet på våren. 1 med blåvit glasyr och blå arabiska inskriptioner (fri översättning: "måtte Allah pryda sitt konungarike genom att hålla det blomstrande så länge det består") som tydligt visar hur kulturmötena satt ett avtryck inom konsten. *Kan ni finna det?* Islam spreds, som tidigare nämnts, fort till Ostasien och den första större gruppen av muslimer i Kina var arabiska och persiska handelsmän utmed Sidenvägen. *Hui chi-folket*, som bodde utmed transportleden, var den första kinesiska grupp att ta till sig islam.

Det blåvita porslinet producerades i Kina och efter de ostindiska kompaniernas bildande så direktimporterades det till Europa. Den blåvita dekoren utvecklades dock i Kina för att kunder i Persien och i övriga Främre Orienten önskade denna klara, koboltblå färg. Koboltoxiden bröts främst i persiska gruvor vid staden Kashan. I Persien, Egypten och Mesopotamien användes alltså kobolt på fajans, varpå kunderna här föreslog för kineserna att använda koboltoxid på det vita porslinet. Kobolten exporterades i sin tur till en början från Persien till Kina. Även från Sverige kom önskemål kring det porslin som beställdes i Kina. Förlagor och ritningar skickades med ostindiefararna, varpå former och motiv främmande för kineserna tillverkades och skeppades till Europa. Kulturmötena bakom porslinsföremålen är alltså många, och utan att förstå mötena, kan vi inte förstå föremålen.

Förr i tiden var kinesiskt porslin ett sätt att visa status och rikedom. *Vilka markörer använder vi i dagens samhälle?* Det behöver inte tvunget handla om vilka föremål vi omgärdar oss med: idag har t.ex. *tid* blivit något av ett bevis på rikedom och ekonomiskt överskott. En del har *råd* att ägna sig åt "slow living", långkok i köket och dyra yogakurser med delmoment i utlandet. *Och hur ser det förresten ut med kinesiska varor på marknaden idag; vilka varor importerar vi? Är de fortfarande dyrbara? Ligger fraktavståndet fortfarande till grund för produktens butikspris?*

Många av trenderna i dagens samhälle testas i New York, innan de exporteras till Sverige. På så sätt är t.ex. de indiska och vietnamesiska köken något som först "trendat" i USA, innan företag vågat lansera dessa i Sverige. Kanske kan detta fenomen liknas vid den trepartshandel som uppstod i och med Sidenvägen; att vår efterfrågan påverkas av vår amerikaniserade kultur.

Kulturmöten i missionens namn: jesuiter i Kina

Monter: "Svenska Ostindiska Companiet" (vån. 2)

Martin Luther och nattvarden på kinesiskt porslin. KM 18981.

Tallrik tillverkad i Kina med motiv föreställande Kristi dop. Johannes döper Jesus i floden Jordan, s.k. jesuitporslin. KM 13702. (Föremålet finns ej utställt.)

Domens dag i Domkyrkan i Lund, beläget i östra valvet. Mosaik föreställande Jesus Kristus. (Bilden finns ej med i utställningen.)

Vi har tidigare talat om det kulturella inflytande som kinesiska varor och uppfinningar haft i Europa. Där nämnde vi också att Kanton var den enda stad som europeiska skepp tilläts lägga till. En del reste längre in i Kina än så, och de gjorde detta långt innan de ostindiska kompaniernas tid. Ofta lyfts resenären Marco Polo fram, men den historia vi här ska ta fasta på handlar om den grupp katolska jesuiter som letade sig in i den kejserliga administrationen och lyckades sprida den kristna läran till denna samhällsklass (om än för en kort tid). Det var dock inte en "europeisk" kristendom, utan en kinesisk variant där hänsyn togs den religion och filosofi – *konfucianismen* – som var den dominerande i samhället. Metoden, att anpassa missionen till kinesiska omständigheter, brukar benämnas *ackommodationsmodellen*. Till skillnad från situationen i Amerika, var missionärerna i Kina där på nåder. Kristendomen var tvungen att möta konfucianismen för att kunna "säljas in" och existera. Ett kulturmöte med hänsyn till den dominerande kulturen var alltså nödvändigt. Att den romersk-katolska kyrkan till slut vägrade ge vika för mer influenser blev på många sätt slutet för kristendomen i Kina. Diskussionen inom den romersk-katolska kyrkan om hur långt kristendomen kunde sträcka sig i tillmötesgåendet med kinesiska traditioner riter, offer med mera är en händelse som i efterhand kommit att bli känd som *Ritstriden i Kina*.

Kina var djupt präglad av konfucianismen, en religion vars ursprung går att finna i filosofen Konfucius (ca. 500 f.Kr.) texter och som bygger på en tolkning och vidareutveckling av dessa. En av grundtankarna här är att det en gång i tiden rått harmoni i världen. Denna harmoni sägs ha fallit, men människan har möjlighet att återupprätta den. Känner ni igen tanken? Kanske tänker ni på historien om Adam och Eva i paradiset. De lever i ett idealtillstånd, men harmonin faller i och med syndafallet. Många kristna menar att tron på Jesus Kristus "borttager världens synd" och är vägen tillbaka till paradiset. Denna grundtanke måste ha underlättat för de kristna missionärerna i Kina. Även andra likheter eller beröringspunkter gick att finna. Jesuiterna accepterade att omvända och döpta kineser fortsatt kunde visa sin vördnad för Konfucius, kejsaren och förfäderna. Konfucius kunde ses som en kinesisk variant av Aristoteles (för många av dåtidens – och nutidens – kristna den största auktoriteten inom filosofin, trots att han levde f.Kr. Aristoteles "återkom" till Europa genom *den arabiska översättningsrörelsen*, som vi kommer titta närmre på i nästa berättelse), menade många kristna. Därmed stod Konfucius inte i konflikt med katolsk lära. De

döpta kineserna kunde vid katekesundervisning också fortsatt använda konfucianska begrepp som "Himlen" och "Himlens Herre", men nu som benämning på Jesus Kristus (den första benämningen förbjöds senare, medan den andra fortsatt accepterades). Jesus blev den största "läraren" och hans roll som en inkarnerad gud som korsfästs och återuppstått framhölls mindre i Kina än i Europa. Kristendomen presenterades som en "vidareutveckling" av kinesiska trosföreställningar.

Utöver konfucianismen, som kunde klassas som en form av officiell religion, fanns flera former av buddhism och islam i Kina. Nu också kristendom. Buddhism, islam och kristendom kom alla till Kina via möten med främmande kulturer. Inte sällan färdades dessa religioner längs Sidenvägen, tillsammans med idéer, konststilar och varor från Centralasien och Europa. Fynd från Sidenvägen visar bl.a. på den buddhistiska konstens utveckling i Centralasien och religionens spridning från Indien. Det var också med hjälp av handeln som jesuiterna kunde ta sig till Kina. Som nämnts i berättelsen om de ostindiska kompanierna, så var Kanton (Guangzhou) den enda möjligheten för att besöka Kina från mitten av 1700-talet till mitten av 1800-talet (även om en del européer kom att ta sig längre in i landet). På samma sätt hade portugiser etablerat en handelshamn i Macao i mitten av 1500-talet, beläget i samma region som Kanton (Guangzhou) i sydöstra Kina. Det var just i Macao som två jesuiter, Michel Ruggieri och Matteo Ricci, trotsade det då rådande inreseförbudet. Väl där startade de en mission som byggde på varsam anpassning. Det var eliten som skulle konverteras i första hand, så att budskapet därifrån kunde spridas till de breda folklagen. Ricci skriver: *"Vi har låtit skäggen gro och håret hänga ned. Samtidigt har vi lagt oss till med den speciella dräkt som de bildade här använder när de avlägger visit."* Samtida kineser efterlämnade sig skrifter där det beskrivs hur väl inlästa "besökarna" var på kinesisk filosofi, religion och vetenskap. Ricci översatte dessutom Konfucius skrifter till latin. 1601 fick han och några medbröder uppehållstillstånd i Peking. Efterhand kom jesuitiska missionärer att tjänstgöra vid hovet som astronomer, kartografer och matematiker. Missionärerna verkar ha gjort ett gott intryck, trots allt. Till sist hade jesuiterna dock blivit för tillmötesgående. Kinesiska riter uppblandade med kristendom förbjöds av påven, vilket i förlängningen ledde till att en kinesisk kejsare på 1700-talet förbjöd kristen mission och att den anti-kristna propagandan i landet ökade.

Även under medeltiden, med start på 1200-talet då Kina stod under mongoliskt styre, intresserade sig missionärer för landet. En kyrkoprovins med ärkebiskopssäte i Kina upprättades och tusentals kineser lär ha döpts in i den kristna gemenskapen. Men inte enbart kristna hittade till landet. Även muslimer, buddhister, hinduer, judar och manikeister (en gnostisk religion med dualistiska drag) nåde fram till Kina. Här välkomnades främmande kulturer. Med karavaner kom, förutom missionärer, även konstnärer och hantverkare, soldater, upptäcktsresande och vetenskapsmän. I mitten av 1300-talet (under den så kallade *Mingperioden*), då Kina centraliserades och kejsarens ställning stärktes, stoppades dock missionen. Kina kom att bli mer isolerat mot omvärlden. Framställningen av landet i europeiska skrifter blev alltmer av det mytologiska slaget. På liknande sätt beskrevs den kinesiska kulturen i Europa i mer mytologiska termer efter att den romersk-katolska kyrkan under 1700-talet i princip "kallat hem" sina missionärer. Med mindre direktkontakt och ett avbrutet kulturmöte kom fördomarna att spira. Dessa fördomar gentemot andra kulturer än ens egen är dessvärre inte ett avslutat kapitel. Känner ni igen bilden av hur fördomar kan växa när dialogen uteblir? Kan ni se några historiska konsekvenser av detta?

Föremålen – fatet med Jesu dop och Martin Luther med nattvarden – visar dels vilken gestaltning kristendomen fick i Kina (med såväl avbildade änglar som Jesus, Johannes Döparen och Martin Luther med asiatiska utseendedrag), dels hur keramik och konst i stort också förmedlar religiösa föreställningar och idévärldar. Inom kristendomen är korset den vanligaste symbolen, medan Maria med Jesusbarnet och Jesu korsfästelse är de mest centrala bildmotiven. Även i de islamiska keramikföremålen kan religiösa idéer och ideal skönjas. Gemensamt för den islamiska konsten är geometrin – som för övrigt också är tydlig i europeisk renässans- och barockkonst –, arabesken (växtornamentik), kalligrafen och de upprepade mönstren. Dekorer som dessa ger en påminnelse om Guds ständiga närvaro. Geometrin och arabesken kan fortsätta i det oändliga och kan därför symbolisera Guds oändlighet och allomfattande väsen. Kalligrafen innehåller budskap, ofta av religiös karaktär. Arabiska är enligt islam det språk som Guds ord uppenbarades på, varför det har intagit en särställning. Här förmedlar konsten ett direkt budskap via text (kanske inte helt olikt vår tids graffitikonst?), medan vi i en del andra föremål snarare kan skönja kulturernas föreställningar. Levande väsen förekommer sällan på islamisk konst, ofta med hänvisning till idén om att inte försöka efterlikna Guds skaparkraft. I nästa berättelse tittar vi närmre på just islamisk konst.

Föremålen som finns kopplade till denna berättelse (och som presenterades i början av kapitlet) visar Jesus, Johannes Döparen och Martin Luther med asiatiska utseendedrag. Jämför gärna dessa motiv med den "klassiska" västerländska avbildningen av Jesus och hans lärjungar. Vad och vem är det bilderna visar? Varför avbildas Jesus så ofta som i bildexemplet? Ser Jesus här ut att komma från Palestinaområdet?

Jesuitmissionärerna ville omvandla samhället "uppifrån" och "nedåt" i samhällshierarkin. Ofta har kulturförändringar i Sverige och på andra platser vandrat just denna väg. Men den har också gått motsatt väg. Kan ni ge något exempel på båda varianter? Ett exempel kan t.ex. vara att reformationen i Sverige skedde "uppifrån", initierat av kung Gustav Vasa, medan fackföreningsrörelsen byggdes "underifrån" genom att arbetstagare formerade sig och ställde krav på arbetsgivaren. Oavsett om förändringen kommer "uppifrån" eller "underifrån" så har den till Sverige oftast kommit "utifrån". Så kom t.ex. inspirationen till reformationen i Sverige från tyska furstendömen, medan fackföreningsrörelsen varit tätt förbunden med arbetarrörelsen som kan sägas ha sitt ursprung i industrialismens England.

Kulturmöten i vetenskapens namn: det arabiska vetenskapsarvet

Monter: "Persien" (vån. 1), "Spanien" (vån. 1), "Sverige" (vån. 2)

Spanskt-moriskt fajansfat med glasyr i guldlyster och blått. Tillverkat i Valencia eller Menises i Spanien, 1525-1550. KM 26595.

Fajansplatta från Alhambra i Granada – symbolen för samlevnaden mellan muslimer, judar och kristna. KM 17472.

Under det islamiska Spaniens mest lysande epok betraktades okunnighet som så vanhedrande att de som saknade utbildning dolde det så mycket de kunde, alldeles som de skulle ha dolt att de begått ett brott.

- S.P. Scott, *History of the Moorish Empire in Europe*

Efter den muslimska erövringen av Spanien på 700-t e.Kr. följde närmre 800 år av islamiskt religiöst och kulturellt inflytande i Andalusien (al-Andalus). Den kanske mest talande platsen för de kulturmöten som ägde rum är staden Córdoba, som under Umayyadkalifatet (919-1031 e.Kr.) blev Europas viktigaste stad. Under denna tid var det muslimska Spanien den i särklass med blomstrande makten i Europa, och medan många städer i norr bestod av trähyddor, hade invånarna i Córdoba gatubelysning, fungerande avloppssystem och 3,000 moskéer. Många kristna hade arabiska som andraspråk. De otroliga kulturella och vetenskapliga bedrifter som här ägde rum ligger till stor del grund för att den arabiska vetenskapen överfördes till Europa. *Den arabiska vetenskapen* – vad menas med det? Utan tvekan är det en historia om kulturmöten. För en djupare förståelse av denna berättelse, samt av vår egen samtid och vetenskapliga forskning, bör vi backa bandet ytterligare.

Stora delar av den kunskap våra vetenskapsmän och -kvinnor använder till vardags grundar sig i de kulturmöten som ägde rum i medeltidens och renässansens Spanien. Inte sällan benämner vi det antika Grekland som "västerlandets vagga" utan att diskutera hur detta arv tillvaratogs och utvecklades i områden vars länder idag heter Irak, Iran, Syrien, Afghanistan med mera. Under större delen av medeltiden var spjutspetsarna inom vetenskapen placerade i arabvärlden och via det moriska Spanien fördes det sedan åter till Europa (*morer* var benämningen på den muslimska befolkning som bodde på Iberiska halvön). Före islams ankomst hade det kristna Spanien ingen vetenskaplig tradition att tala om. "Översättningsrörelsen" brukar vara benämningen på den rörelse vars insats är avgörande för förståelsen av den vetenskapliga och kulturella blomstringen i det moriska Spanien. Visdomens Hus (både ett bibliotek och en vetenskaplig akademi) i Bagdad blev på 800-talet ett centrum för tidig medeltida vetenskap och här översattes verk på grekiska, syriska, sanskrit med mera till arabiskan. Motsvarigheten i Spanien hette Toledo, där verken i sin tur översattes från arabiska till latin. Både i arabvärlden och i Europa

skedde ett kulturutbyte genom vetenskaperna och de skrivna texterna. Spanien blev i princip en egen stat inom Umayyadkalifatet och länder som lyckades uppnå detta kunde erkänna kalifen i Bagdad, samtidigt som de kunde påta sig rätten att fatta självständiga politiska beslut. Samtidigt prioriterades den goda relationen med Bagdad för att kunna ta del av dess kultur och vetenskap.

När renässansens europeiska vetenskapsmän (Nicolas Copernicus, Andreas Vesalius, Tycho Brahe, Galileo Galilei, Isaac Newton m.fl.) läste böcker från den tidens stora auktoriteter (i första hand antika greker som Aristoteles, Galenos, Ptolemaios) så var det latinska texter översatta från arabiskan. Men den islamiska världens insats för vetenskaperna kan inte reduceras till att endast kopiera verk. Verken kom under flera århundraden att utvecklas och kommenteras och nya verk och upptäckter gjordes. Flera av de ledande vetenskapsmännen och filosoferna har ni säkert hört talas om, men antagligen oftast med deras latiniserade namn. Averroës (Ibn Rushd); medeltidens största filosof och den som (åter)införde Aristoteles filosofi i Europa, Avicienna (Ibn Sina); den islamiska världens mest berömda och inflytelserika forskare, Alhazen (Ibn al-Haytham); medeltidens stora fysiker och kanske världens största under de 2 000 åren mellan Arkimedes och Isaac Newton. En av de största som verkade just i Spanien benämner vi på filosofilektionerna oftast som *Maimonides*. Den spansk-judiska filosofen var för sin samtid i första hand känd genom sitt arabiserade namn Musa Ibn Maymun.

I Córdoba och al-Andalus bildade de kristna en avgränsad gemenskap i samhället. De betalade en särskild skatt, hade egna domstolar och bodde i egna kvarter. Judarnas situation förbättrades betydligt, jämfört med tiden under det västgotiska kristna styret. Inte minst staden Granada fick en judisk prägel. Många kristna och judar valde att inte konvertera till islam men arabiserade istället sina namn, ofta med det arabiska tillägget *ibn*; son av. Mötena som ägde rum i al-Andalus är ett tydligt kapitel i vår historia där kulturer påverkat varandra och tillsammans skapat och utvecklat kulturarvet. Här kom muslimer att använda sig av kristna kalendrar, ära kristna helgon och fira kristna helger som nyår och påsk. Skolorna i riket användes av muslimer, kristna och judar. Alla fick utbildning, rika som fattiga, och därför kunde de bästa forskarna rekryteras. Genom öppenheten mot olika religioner och religiösa strömningar så stimulerades också teologin. al-Andalus blev en smältdegel av kulturer och traditioner och samtidigt tidens mest inflytelserika rike. Vetenskap, filosofi, kultur och konst blomstrade. Islam i Europa är ingen ny företeelse i Europa. I drygt 800 år existerade en muslimsk stat i Andalusien (al-Andalus) och av många sågs islam som den "överlägsna civilisationen" – mer urban, tekniskt utvecklad, andligt mångsidig och öppen mot världen. Vi vet att konflikter förekom i det moriska Spanien, men i det stora hela tycks judar och kristna ha gynnats av den politik som bedrevs av de muslimska ledarna. I perioder återerövrades dock delar av Spanien av kristna grupper, och det mest berömda exemplet är Alfonso X:s återerövring av Toledo på 1200-talet. Även här kom toleransens och smältdegeln av kulturer att bli ett kännetecken och återigen innebär det en stor vetenskaplig utveckling. Samhället genomsyrades av en respekt för varandras religioner, språk och egenarter och vid Toledoskolan kunde kristna, judar och muslimer tillsammans utföra sina studier i multikulturalitetens tecken. Från Paris och London sökte sig studenter som fick lära sig både arabiska och spanska för att kunna tillägna sig vetande direkt från källorna. Översättningarna till latin letade sig till de kristna universiteten i Italien och Nordeuropa. Kristna kungar anställde judar inom sin administration, som i sin tur lät sina bönerum byggas av muslimer som i sitt konstnärliga uttryck införlivade den arabiska skriften med sentenser från Koranen. I Toledo var "de

arabiska och judiska kulturerna" inte enbart något kristna förhöll sig till, de var en del av de egna, "kristna kulturerna". Det finns genom historien fler exempel på hur samhällen genomsyrade av tolerans har skapat kulturell och vetenskaplig blomstring. Ett sådant är Rudolf II:s hov i Prag under 1500- och 1600-talen. Här samlades vetenskapsmän och andra med olika religiösa inriktningar för att tillsammans skapa dåtidens europeiska kultur- och vetenskapscentrum.

Från 1200-talet levde muslimerna på den iberiska halvön i mindre riken. Snart återstod endast ett rike. al-Andalus sista område att falla var Granada och dess borg Alhambra (där keramikplattan på bilden i början av kapitlet kommer från), som blivit en symbol för samlevnaden mellan muslimer, judar och kristna. Händelsen inträffade 1492 och därmed avslutades 800 år av muslimsk närvaro på Iberiska halvön, varpå den åter kristnades. Muslimer och judar fördrovs från södra Spanien, sedan det nu endast fanns en tillåten religion i Spanien. Många kom att söka en ny hemvist i det muslimska osmanska imperiet. Granadas fall inföll med att Columbus reste västerut över Atlanten och att en ny epok i världshistorien inleddes. Columbus (vars resor hade försvårats avsevärt utan den enorma utveckling av navigationsinstrument som ägde rum i al-Andalus) hade på sina resor med sig både en arabisktalande tolk (eftersom Columbus utgick från att han skulle möta arabisktalande vid slutstationen Indien) och en arabisktalande lots när han lämnade Spanien. Det sägs att lotsen vid "upptäckten" av den nya världen utropat *Allahu akbar* ("Gud är störst"). Kanske tilltalades de första människorna som Columbus fick kontakt med på arabiska?

De svenska fabriker Marieberg och Rörstrand startade med syftet att tillverka porslin, men misslyckades med att framställa materialet. Istället övergick den tidiga produktionen till att framställa föremål av fajans (även om Marieberg senare lyckades skapa ett mjukt porslin av fransk typ). Fajans kan i korthet beskrivas som ett poröst lergods överdraget med tennglasyr. Tekniken uppfanns av perserna på 500-talet e.Kr. Till Europa kom den – just det – via islamska hantverkare från norra Afrika till al-Andalus i Spanien. Persisk och islamisk keramik kom att utgöra en viktig grund för utvecklingen av europeisk keramik. Kristna krukmakare i Italien, påverkade av importerade spanska kärl, vidareutvecklade fajanskonsten mot en kristen stil och dekor. På 1500- och 1600-talen vände påverkansströmmarna och den spanska fajansproduktionen anslöt sig till italiensk renässansstil och fransk och holländsk barock, som ett uttryck för den då dominerande kristna kulturen. Den islamiska spansk-moriska fajansen hade blivit europeisk och kristnad. Trots detta visar kulturlagren från det medeltida Lund på kontakter med islamisk kultur och keramik tidigare än så. Vid pilgrimsresor till Santiago de Compostela i Spanien och till Jerusalem tog medeltidens lundabor med sig islamiska konstföremål hem. Utan att närma oss berättelsen om samhällena i al-Andalus, kan vi inte fullt ut förstå keramikföremålen i "Sverige-montrarna" på vån. 2.

En vanlig kvarleva från kulturmötena är de många ord som börjar på *al(-)*. T.ex. alkohol (det var troligen persiska *al(!)kemister* som utvecklade destilleringen). *Finns det fler ord?* Hur är det förresten med möten mellan kulturer på dagens universitet? Om vi öppnar dörren till de naturvetenskapliga fakulteterna på Lunds universitet idag, vilka kulturer finns då representerade? Ofta sägs det att den arabiska vetenskapens "guldålder" har lyfts fram alldeles för sällan och för lite i den europeiska historieskrivningen. Varför tror ni att det är så?

Kulturmöten i expeditionens namn: Kawādja Abdallah i Arabien

Monter: "Egypten" (vån. 1)

Stele av kalksten. En tillbedjare stående framför guden Osiris som avbildas i profil. KM 32156.

Skalbaggen (skarabén) var en symbol för dödlighet i det antika Egypten. Inom New Age har skarabén blivit viktig och tillskrivs positiva effekter. KM 32403.

Carsten Niebuhr/Kawādja Abdallah. (Bilden finns ej med i utställningen.)

Vi har tidigare talat om hur det på handelsskepp även fanns missionärer och vetenskapsmän som utnyttjade de befintliga förbindelserna för sin yrkeskategoris egna syften. Samtidigt har nyfikenhet och forskning i sig varit viktiga drivkrafter för långväga resor och möten med nya kulturer. Ibland fick vetenskapliga expeditioner i uppdrag att utöka sitt hemlands territorier genom att leta efter och försöka "upptäcka" nya länder, passager och kontinenter. Dessa upptäckter skulle givetvis gynna expeditionsledarnas hemländer och kanske underlätta sådant som handel. En del expeditioner finansierades och beordrades av regeringar och kungamakter, medan andra skickades iväg av sällskap så som t.ex. vetenskapsakademien *Royal Society* i England. Ett exempel på det sistnämnda är Captain James Cook som under 1700-talet fick i uppdrag att med sitt fartyg *HMB Endeavour* transportera vetenskapsmän till Tahiti med föremålet att observera Venus passage över solskivan. "Extrauppgiften" bestod i att söka efter det omtalade men okända *Terra Australis* (som enligt en del filosofer var tvunget att existera, eftersom kontinenten tänktes fungera som "motvikt" till landmassorna på norra halvklotet). En för kungamakten viktig drivkraft i utforskandet var att kunna lägga kontinenten under brittiskt styre. Onekligen hade alltså forskningsexpeditionerna ekonomiska och politiska motiv, men vetgirigheten över vad som finns bakom nästa krön på vägen eller på andra sidan havet, har utan tvekan tjänat som en viktig motivator.

Trots att nyfikenhet kan sägas ha haft positiv inverkan på sådant som vetenskapliga upptäckter, förbättrad navigationskonst med mera, så kan dessa med rätta sägas vara överskuggade av de europeiska ländernas sätt att kolonisera och ockupera nya, "upptäckta", områden. Så är fallet i mötet med t.ex. ursprungsbefolkningarna i Afrika, Sydamerika och Australien. Fundera på den inverkan som dessa länder haft och fortfarande har, hur de en gång koloniserade dessa områden, inte sällan skövlade de koloniserade ländernas naturtillgångar, slet itu band mellan människor. Tycker du att dessa europeiska länder fortfarande kan sägas stå i skuld och ha ett ansvar? Eller är det en historisk händelse som det inte längre bör tas hänsyn till?

Vi ska i denna berättelse också ta fasta på just de vetenskapliga resor som ägt rum och skapat kulturmöten. En mindre omtalad och berömd 1700-talsexpedition (jämfört med James Cooks), är den som till eftervärlden blivit känd som resan till "*Det lyckliga Arabien*". Denna danska expedition till Orienten räknas som en av de stora bedrifterna inom de vetenskapliga expeditionernas historia. Beskyddare och uppdragsgivare var kung Fredrik V, som ville manifestera Danmark som en kulturnation och en vetenskapens gynnare. Resans mest berömda person har i efterhand blivit tysken Carsten Niebuhr, vars uppgift bestod i att upprätta kartor samt utföra mätningar och astronomiska observationer. Resan gick alltså till "*Det lyckliga Arabien*" (en feltolkning av "*Sydarabien*" – nuvarande Yemen på den arabiska halvön) och Egypten, där många olösta frågor återstod efter tidigare besök. Resan, liksom övriga vetenskapsexpeditioner, innebar möten med främmande kulturer som förändrade deltagarnas sätt att förstå och se på världen. När Carsten Niebuhr återvände till Köpenhamn som expeditionens enda överlevande sex år senare hade han under de senaste åren kallat sig *Kawādja Abdallah*.

Under tiden, liksom tidigare och senare, fanns en stark fascination för den forntida egyptiska kulturen. Pyramider, mumier och hieroglyfer gäckade mångas fantasi. Resan till "*Det lyckliga Arabien*" kan ses som ett sökande efter civilisationens vagga, men också ett försök att finna de många bibliska platserna som det berättas om i *Gamla* och *Nya testamentet*. Samlandet, att ta med sig föremål från främmande civilisationer och exotiska naturmiljöer, fyllde en viktig funktion, liksom försöket att lära känna de människor och kulturer som resenärerna mötte på de olika platserna. Det är tydligt att nyfikenheten för främmande kulturer och dess kulturarv var en viktig källa till inspiration. Det "exotiska" och det "annorlunda" är något som de resande velat närma sig och förstå. Samtidigt blev sökandet dubbelt, i den bemärkelse att den kultur som utforskades också erkändes och vördades som den egna kulturens och civilisationens vagga. Kulturarvet från Egypten och den arabiska halvön verkar ses som en del av *det egna* kulturarvet. Det utforskade, eller åtminstone icke klarlagda, besöksmålet ses alltså både som något *annorlunda* och som tillhörande *det egna* på en och samma gång. Hur känner ni kring t.ex. det antika Grekland och Egyptens kulturarv; finns det några spår, och i så fall vilka, av dessa samhällens kulturer i dagens samhälle?

Expeditionsmedlemmarnas skildringar visar på kulturmöten. De resande försöker närma sig och förstå det nya, och inte minst gäller detta Niebuhr. Han anpassar sig till ländernas bruk och vanor, odlar ett vördnadsvärt skägg, klär sig i befolkningens klädestyper, talar arabiska och antar ett arabiskt namn. Det kan låta "enkelt" att byta kläder, men det var ovanligt för europeiska gäster på 1700-talet. Niebuhr själv motiverade det med att han på detta sätt kunde undgå hån, men också att det var mer praktiskt och bekvämt. Dock förstod han att denna anpassning inte räckte för att verkligen lära känna kulturen. Han försökte fullt ut också "leva som arab" genom att äta arabisk mat, bo i arabiska hus och sova på arabiska halmmattor. "... Araberna är inte så hemska som vi européer vanligtvis finner dem vara innan vi lär känna deras sätt att tänka och kan tala deras språk." Gränsen finner dock Niebuhr vid konvertering till islam och omskärelse. Niebuhr son berättar senare att när hans far på äldre dagar tog fram sina gamla österländska kläder och klädde sig i dem, var han förväxlande lik de människor han mött på sin resa många år tidigare.

Det var en förändrad person som återvände till Köpenhamn. Nya kunskaper, erfarenheter och insikter. En ny förståelse för främmande människor, kulturer och sätt att leva präglade Niebuhr. Han levde sig numera

in och dömde inte. "*Vi européer*", skriver Niebuhr, "*dömer ofta för tidigt om främmande nationers seder innan vi rätt har lärt känna dem.*" När han i sin reseskildring avhandlar insekterna på den arabiska halvön, skriver han att det är lika obegripligt för européer att araber äter gräshoppor, som det är otroligt för araber att européer äter ostron, krabbor och kräftor. Niebuhr ger också en "gliring" till de européer (och avser nog i första hand en av medresenärerna på expeditionen) som inte försöker anpassa sig till de lokala sederna; sådana unga herrar, som älskar bekvämlighet, väldukade bord och vill tillbringa sin tid i kvinnors sällskap, bör inte resa till Arabien. Det är som att Niebuhrs ansträngning att leva sig in i de kulturer han mötte också ökade hans förståelse för dem.

Tycker ni att kulturmötena i dagens samhälle karakteriseras av en önskan om att leva sig in i och förstå? Eller är det tvärtom? Kanske både och?

Dolda berättelser i korthet

Nedan beskrivs berättelserna i korthet, både vad gäller innehåll och diskussionsfrågor.

Kulturmöten i handels namn: De ostindiska kompanierna och Sidenvägen

Monter: "Sidenvägen" (vån. 1), "Svenska Ostindiska Companiet" (vån. 2)

Innehåll

- Om konsten att framställa *porslin*
- Om *de ostindiska kompanierna* och ostindiefararen *Göteborg* ("kineseriet" i Europa samt handels- och vetenskapsmännen)
- Om kulturmötena i staden *Kanton* (Guangzhou)
- Om möten mellan européer, araber och asiater längs *Sidenvägen* – export och import
- Om möten mellan kulturer i beställningsvarornas konstuttryck och dekor

Frågeställningar

- Förr i tiden var kinesiskt porslin ett sätt att visa status och rikedom. Vilka markörer använder vi i dagens samhälle?
- Vilka kinesiska varor importerar vi till Sverige idag? Är de fortfarande dyrbara?
- Ligger fraktavståndet fortfarande till grund för produktens pris i varuhandeln?
- Hittar ni de två föremålen som anges i texten? Det är dels ett kinesiskt keramikföremål som producerats för den holländska marknaden, dels ett kinesiskt keramikföremål med arabiska inskriptioner.

Kulturmöten i missionens namn: jesuiter i Kina

Monter: "Svenska Ostindiska Companiet" (vån. 2)

Innehåll

- Om ett kulturmöte med hänsyn – *kristendom* och *konfucianism* i symbios
- Om de likheter mellan *kristendom* och *konfucianism* som *missionärerna* tog fasta på
- Om handelshamnen i *Macao* samt *Riccis* och *Ruggieris* resa därifrån
- Om kulturmötena mellan de *religiösa missionärerna* och den *kejserliga administrationen*
- Om hur "åtstramningen" från båda håll raserade dialogen och byggde fördomar
- Om religiösa motiv inom kristendom och islam

Frågeställningar

- Apropå föremålen som visar Jesus, Johannes Döparen och Martin Luther med asiatiska utseendedrag. Hur är det med den "klassiska" västerländska avbildningen av Jesus och hans lärjungar; vad och vem är det bilderna visar? Varför tror ni att Jesus så ofta avbildas som i exemplet i början av kapitlet? Ser Jesus här ut att komma från Palestinaområdet?
- Vi har talat om att samhällsidéer ofta kommer "utifrån". Kan ni ge några historiska eller nutida exempel på detta?
- Vi har också talat om hur dessa samhällsidéer ibland initieras "uppfifrån" och ibland "nedifrån". Kan ni ge några historiska eller nutida exempel på detta?

Kulturmöten i erövringsnamn: det arabiska vetenskapsarvet

Monter: "Persien" (vån. 1), "Spanien" (vån. 1), "Sverige" (vån. 2)

Innehåll

- Om bildningsidealen i *det moriska Spanien (al-Andalus)* och senare *det kristna Toledo*
- Om *dialogen och hänsynen mellan muslimer, judar och kristna*
- Om *Den arabiska vetenskapen* och om *Översättningsrörelsen*
- Om *Granadas fall och förvisningen av muslimer och kristna*
- Om hur *fajansen* vandrade från *Persien* till *Spanien* och vidare till *Europa* (och *Sverige* genom *Marieberg* och *Rörstrand*) varpå den "kristnades"

Frågeställningar

- Många ord – inte minst vetenskapliga sådana – i svenskan och andra europeiska språk börjar på *al(-)*. Orden härstammar ofta från arabiskan och många av dem kom till Europa via *det moriska Spanien*. Kan ni komma på några ord på *al(-)*?
- Hur är det med möten mellan kulturer på dagens universitet; om vi öppnar dörren till de naturvetenskapliga fakulteterna på Lunds universitet idag, vilka kulturer finns då representerade?
- Ofta sägs det att den arabiska vetenskapens "guldålder" har lyfts fram alldeles för sällan och för lite i den europeiska historieskrivningen. Varför tror ni att det är så?

Kulturutbyte i expeditionernas namn: Kawâdja Abdallah i Arabien

Monter: "Egypten" (vån. 1)

Innehåll

- Om *drivkrafter bakom vetenskapliga expeditioner*; politiska, ekonomiska och vetenskapliga
- Om kapten *James Cook* och *Australien*, samt *kolonialism* och dess konsekvenser (historiska såväl som nutida)
- Om *förutsättningarna bakom resan till "Det lyckliga Arabien"*
- Om *fascinationen för "det exotiska"* som samtidigt ses som "*det egna*"
- Om *Carsten Niebuhrs* anpassning till bruk och seder, samt hans försök att förstå de människor han mötte

Frågeställningar

- Kan historiskt koloniserande länder sägas stå i skuld och ha ett ansvar för utvecklingen i dagens tidigare kolonier? Eller är det en historisk händelse som det inte längre bör tas hänsyn till?
- Hur känner ni kring det antika Grekland och Egyptens kulturarv; finns några spår, och i så fall vilka, av dessa samhällens kulturer i dagens samhälle?
- Tycker ni att kulturmötena i dagens samhälle karakteriseras av en önskan om att leva sig in i och förstå? Eller är det tvärtom? Kanske både och?

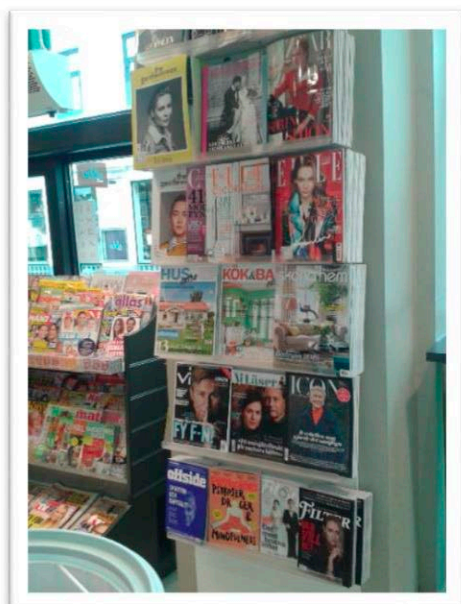
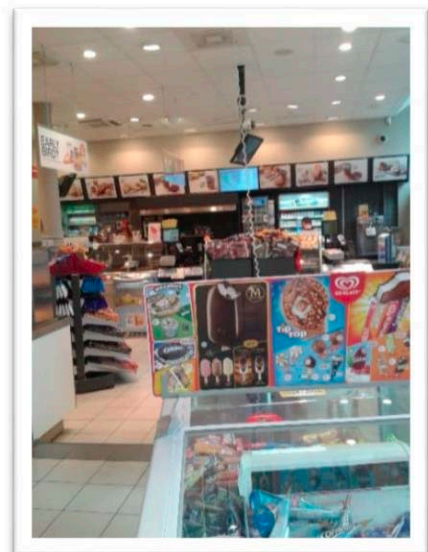
Uppgift: Spåren av kulturmöten i dagens samhälle

Er uppgift består nu i att analysera dagens samhälle utifrån begreppet *kulturmöte*. Dela upp er i mindre grupper (4-5 personer) och diskutera nedanstående frågor. Övningen avslutas med en kort presentation.

1. Presentera:

- 2-3 **ord** i det svenska språket som inte hade funnits utan kulturmöten.
- 2-3 **maträtter** som inte hade funnits i Sverige utan kulturmöten.
- 2-3 **musikgenrer** som inte hade funnits i Sverige utan kulturmöten.
- 2-3 **subkulturer (alternativa livsstilar)** som inte hade funnits i Sverige utan kulturmöten.

2. Vad på bilderna nedan bär spår av kulturmöten? Vad på bilderna kan sägas härstamma utanför Sverige och varifrån i världen härstammar de? Vilka historiska händelser måste ha inträffat innan dessa företeelser och föremål kan dyka upp i Sverige?

Läroplanerna

Lgy 2011:

"Undervisningen i ämnet [...] ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:"

- ✓ **[Historia]** "Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden."
- ✓ **[Religionskunskap]** "Kunskaper om människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar."
- ✓ **[Samhällskunskap]** "Kunskaper om historiska förutsättningar betydelse samt om hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden påverkar och påverkas av individer, grupper och samhällsstrukturer."

Lgr 2011

"Genom undervisningen i ämnet [...] ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:"

- ✓ **[Historia]** "Använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer."
- ✓ **[Religionskunskap]** "Analysera hur religioner påverkar och påverkas av förhållanden och skeenden i samhället."
- ✓ **[Samhällskunskap]** "Reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar."

Fördjupningslitteratur

Al-Khalili, Jim. 2012. *Nytänkarna: den arabiska vetenskapens gyllene tid*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Fafner, Hans Henrik & Koll, Boris. 2011. Den förlorade expeditionen. *Världens historia: 1/2011*. <http://varldenshistoria.se/utforskning/upptacktsresor/den-forlorade-expeditionen> (hämtad 2016-03-07).

Hansen, Thorkild. 1964. *Det lyckliga Arabien: en forskningsfärd 1761-1767*. Stockholm: En bok för alla.

Hedin, Christer. 2013. *Islams historia: tro och traditioner genom tiderna*. Stockholm: Dialogos.

Hobson, John. M. 2004. *Västerlandets österländska ursprung*. Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, Ingmar. 2014. *Arvet från Bagdad: hur det grekiska vetandet bevarades och berikades*. Lund: Historiska media.

Kulturen. 2004. *Mellanöstern här*. Kulturens årsbok 2004. Lund: Kulturen.

Kulturen. 2015. *Världen på Kulturen*. Kulturens årsbok 2015. Lund: Kulturen.

National Museum of Denmark. 2012. *Europe Meets the World*. Köpenhamn: National Museum of Denmark.

Svanellid, Tobias (programledare). 2016. När sidenvägen gick till Sverige. *Vetenskapsradion Historia: 2016-03-02*. <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt?programid=407> (hämtad 2016-03-07).

Sörlin, Sverker. 1992. Europa och mötet med det främmande. *Populär historia: 1/1992*. <http://www.popularhistoria.se/artiklar/europa-och-motet-med-det-frammande/> (hämtad 2016-03-07)